

СИЙПЛОКІ М.В.,
здобувач Київського національного університету внутрішніх справ

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПРИТЯГНЕННЯ ЗА ВІДОМО НЕВИННОГО ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Розглянуто ознаки суб'єктивної сторони притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності. Визначено, що суб'єктивна сторона вказаного злочину характеризується лише прямим умислом, а мотиви та мета вчинення цього злочину не мають значення для кваліфікації, оскільки не передбачені законом як обов'язкові ознаки складу злочину. З урахуванням проведеного дослідження визначені окремі напрямки вдосконалення українського кримінального законодавства.

Are considered signs subjective side of bringing of undoubtedly innocent to the criminal responsibility. It is determined that subjective side of the specified crime is characterized only direct intent, but motives and purpose of completion of this crime do not matter for qualification since is not provided by law as obligatory signs of corpus delicti. The directions of the improvement of the Ukrainian criminal legislation are determined using the results of this study.

Постановка проблеми та аналіз публікацій. Дискусійні питання кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя і, зокрема, притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, неодноразово висвітлювалися в юридичній літературі. Значний внесок у вивчення зазначененої проблеми здійснили М.І. Бажанов, І.С. Власов, А.С. Горелік, П.І. Гришаєв, В.І. Єгоров, М.Й. Коржанський, Г.А. Кригер, Л.Л. Кругликов, В.М. Кудрявцев, О.Г. Лебедев, Л.В. Лобанова, М.Д. Лисов, В.П. Малков, М.І. Мельник, А.В. Наумов, Ш.С. Ращкова, Р.А. Сабітов, А.В. Савченко, А.Б. Сахаров, О.Я. Свєтлов, В.Г. Смірнов, С.І. Тихенко, Ю.М. Ткачевский, В.І. Тютюгін, В.С. Устінов, М.Д. Шаргородський та ін.

Без сумніву, що праці цих науковців мають значну наукову і практичну цінність. У них розглянуто теоретичні і прикладні питання кримінальної відповідальності за злочин, що аналізується. Разом із тим, окремі аспекти цієї проблеми, як і раніше, залишаються дискусійними і вирішуються по-різному. Це зумовлено, зокрема, і тим, що самостійного комплексного дослідження проблем кримінальної відповідальності за притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності у вітчизняній кримінально-правовій доктрині не було. Тому предметом цього дослідження став один з елементів вказаного складу злочину – суд'єктивна сторона притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності.

Суб'єктивна сторона відображає внутрішні процеси, що відбуваються в інтелектуальній і вольовій сферах психіки особи, яка вчиняє або готується вчинити злочин. Тому аналіз будь-якого складу злочину не можливий без дослідження ознак суб'єктивної сторони складу злочину. Важливість встановлення цих ознак зумовлено їх винятковим значенням для правильної оцінки суспільної небезпеки посягання, кваліфікації злочинів, призначення покарання, виключення об'єктивного інкримінування, відмежування винного спричинення суспільно-небезпечних наслідків від випадкового заподіяння шкоди (казусу) тощо.

Враховуючи зазначене вище, ми можемо визначити форму вини, з якою можуть вчиня-
тися притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності.

З суб'ективної сторони аналізовані діяння характеризуються прямим умислом – суб'єкт усвідомлює, що він притягає до кримінальної відповідальності завідомо невинного та бажає цього. Ця точка зору відображена у абсолютній більшості українських підручників, науково-практичних коментарях Кримінального кодексу України тощо. Так, М.І Бажанов зазначає: з суб'ективної сторони цей злочин припускає лише прямий умисел — завідоме знання суб'єкта про те, що ним притягається до відповідальності невинний, і бажання вчинити такі дії [1, С.467]. Такої самої позиції дотримуються і автори підручника з кримінального права за редакцією М.І. Мельника, В.А. Клименка. Розкриваючи поняття суб'ективної сторони аналізованого складу злочину вчені зазначають: суб'ективна сторона розглядуваного злочину характеризується прямим умислом [2, С.576]. Інший український науковець А.М. Бойко, коментуючи положення Закону в цій частині, також зазначає: суб'ективна сторона злочину

характеризується прямим справді відсутні докази, і взагалі відсутня подія злоті. Склад цього злочину у сті за злочин, якого вони є доведено сукупність нес положення В.І.Тютюгіж є умислом, оскільки субект гує до відповідальності на кий вчений Є.В. Фесенко прямого умислу, адже з “завідомо невинного” [5, 6]

Як бачимо, більшість
ність прямого умислу при
формулювання притягнені
“зарівненості”, як слухнє
який використовується як
спосіб вказівки в законі чи
домо) про наявність тих а
С.60].

Необхідно зазначити, нує декілька точок зору. злочину використовується теризуватися лише прямі сти переконані, що "завіл висновок про прямий учи милковим [11, С.129]. Вс усвідомлення суб'ектом з

Український дослідник видає ознаку "завідомість", що означає складу злочину відносної груп: 1) злочини, при окремій "заподіялті", "створювало" означає, що особа ще до певні наслідки, заподіялти користується законом; 2) "завідомість" відноситься до факту вчинення злочину; 3) "завідомість" відноситься до фактів, які класифікуються лише до окремих залежностіх характеристики не всього злочину. При цьому вченій розуміє, що вини, припускає відсутність, що суб'єкт на момент вчинення злочину, що не є відомостей, документів, підлідків [13, С.213; 14, С.55-56].

Отже, з урахуванням
елемент суб'єктивної сторінки
степень усвідомлення
відповідальності притягую-
тотожне з поняттям "знати"
і у властивостях, що визначають
невинного" кореспондує
умислу щодо тих дійнь, які
значає, що суб'єкт не поміти

характеризується прямим умислом. При цьому умислом винного охоплюється те, що насправді відсутні докази, які вказують на вчинення даного злочину саме цією особою, або взагалі відсутня подія злочину, за який особа притягується до кримінальної відповідальності. Склад цього злочину утворює також і притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочин, якого вона завідомо не вчинювала, у разі, коли вчинення нею інших злочинів "завідомо невинного" [5, С.1245]. Схожим чином коментує ці доведено сукупністю необхідних і достатніх доказів [3, С.863]. Схожим чином коментує ці положення В.І.Тютюгін: із суб'єктивної сторони злочин може бути вчинений лише з прямим умислом, оскільки суб'єкт діє завідомо і тим самим усвідомлює очевидність того, що притягує до відповідальності невинного [4, С.1021]. Такої позиції дотримується й інший український вчений Є.В. Фесенко. Суб'єктивна сторона злочину, вказує професор, – вина у формі прямого умислу, адже в законі йдеться про притягнення до кримінальної відповідальності "завідомо невинного" [5, С.1245].

Як бачимо, більшість українських вчених роблять обґрунтovanий висновок про наявність прямого умислу при вчиненні аналізованих злочинних дій, враховуючи законодавче формулювання притягнення до кримінальної відповідальності "завідомо невинного". Ознака "завідомості", як слушно зазначає професор А.І. Рарог, є особливим технічним прийомом, який використовується для характеристики суб'єктивної сторони злочину. Вона означає спосіб вказівки в законі на те, що суб'єкт при здійсненні діяння наперед знат (йому було відомо) про наявність тих або інших обставин, тобто він достовірно знат про ці обставини [6, С.60].

Необхідно зазначити, що стосовно ознаки "завідомо" в теорії кримінального права існує декілька точок зору. Одна група вчених вважає, що якщо в законодавчому визначені злочину використовується ознака "завідомо", то суб'єктивна сторона злочину може характеризуватися лише прямим умислом [7, С.66; 8, С.185; 9, С.157, 319; 10, С.64–65]. Інші юристи переконані, що "завідомість" відноситься до інтелектуальної сфери, і робити на цьому висновок про прямий умисел, що, як відомо, включає в себе певний вольовий момент, є повним виключенням [11, С.129]. Вказівка у статті на завідомість щодо незаконних дій також означає усвідомлення суб'єктом злочину [12, С.144].

Український дослідник П.І.Орлов, аналізуючи норми, в яких законодавець використовує ознаку "завідомість", зробив висновок про те, що залежно від того, до яких об'єктивних ознак складу злочину відноситься ознака "завідомість", їх можна розділити на декілька груп: 1) злочини, при окресленні яких закон указує, що діяння свідомо "могло причинити", "заподіяти", "створювало загрозу настання" певних наслідків. "Завідомість" у цих злочинах означає, що особа ще до вчинення діяння знала про його властивість, здатність спричинити певні наслідки, заподіяти шкоду тому або іншому об'єкту; 2) вказівка на "завідомість" використовується законодавцем стосовно особливих ознак предмета злочину або потерпілого; 3) "завідомість" відноситься до факту вчинення діяння певного характеру; 4) "завідомість" відноситься до факту вчинення діяння певного характеру до особливих ознак потерпілого; 5) "завідомість" відноситься до певної якості відомостей, документів, посвідчень. На думку автора, ця класифікація дає можливість проілюструвати таке: 1) ознака "завідомість" відноситься лише до окремих ознак складу злочину; 2) "завідомість", як правило, відноситься до характеристики не всього інтелектуального моменту вини, а лише до його частини – свідомості. При цьому вчений робить висновок, що завідомість, характеризуючи інтелектуальний момент вини, припускає високий ступінь усвідомленості обставин, до яких вона належить, і означає, що суб'єкт на момент учинення злочину має достовірні знання про особливі ознаки предмета злочину, що не викликають у нього сумнівів, потерпілого, характеру діяння, якості відомостей, документів, посвідчень або про властивість діяння спричинити ті або інші наслідки [13, С.213; 14, С.55–56].

Отже, з урахуванням наведеного можна зробити висновок про те, що "завідомість" як елемент суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 372 КК України, характеризує високий ступінь усвідомлення винним обставин справи і, зокрема, того, що до кримінальної відповідальності притягується цілком невинна особа. Усвідомлювати щодо прямого умислу тутожне з поняттям "знати", діяти явно, усвідомлювати означає бути впевненим у характері і у властивостях, що визначають суспільну небезпеку діяння. Водночас поняття "завідомо невинного" кореспондується з поняттям "неправдивий" і визначає інтелектуальний момент умислу щодо тих дій, які вчиняються службовою особою. Тобто законодавець прямо залишає, що суб'єкт не помилляється, а усвідомлює невідповідність обставин справи тим діян-

ням, які ним вчиняються. Вольовий же момент припускає бажання притягнути до кримінальної відповідальності завідомо невинного. При цьому такі неправомірні дії службової особи характеризують обман як спосіб вчинення злочину. Обман являє собою свідомий вольовий акт, спрямований на досягнення певної мети. Психічна діяльність особи, яка здійснює обман, характеризується тим, що в її свідомості одночасно співіснує два суперечливих комплекси уявлень. Один із них – комплекс правильного відображення дійсності, котрий необхідно сковати, інший – комплекс неправильних уявлень, який навпаки слід виразити поза межами. Відсутність першого комплексу свідчить про те, що особа не обманює, а сама помилляється. Отже, при обмані особа повинна усвідомлювати хибність інформації, яка повідомляється іншій, свідомо вводити її в оману певним способом [15, С.208].

Отже, суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.372 КК України, характеризується лише прямим умислом, тобто винний усвідомлює, що він притягує завідомо невинного до кримінальної відповідальності, завідомо знає про неправомірність своїх дій і бажає притягнути завідомо невинного до кримінальної відповідальності. Непрямий умисел при вчиненні цього злочину виключається.

Якщо особа не усвідомлює злочинності своїх дій – тобто свідомості немає, а є лише ймовірна свідомість фактичних властивостей діяння і саме неясне уявлення про суспільну небезпечний характер діяння (сумнів, припущення, невпевненість в існуванні забороненого законом про кримінальну відповідальність діяння), то виключається умисний характер діяння. Імовірне припущення про наявність суспільної небезпеки діяння, як і відсутність такої свідомості, характерні для необережності, а не для умислу. У такому разі, як слушно зазначає В.І. Тютюгін, якщо особа не усвідомлює, що притягує до відповідальності невинного (наприклад, внаслідок невірної оцінки зібраних за справою доказів), то відповідальність за ст.372 КК України виключається і діяння є дисциплінарним проступком або містить ознаки (за інших необхідних умов) злочину, передбаченого ст.367 КК України [4, С.1021].

Диспозиція ст.372 КК України (на відміну від диспозиції ст.174 КК України 1960 р.) не містить будь-якої вказівки на мотив або мету вчинення злочину – притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності. Отже, мотиви та мета вчинення цього злочину не мають значення для кваліфікації, оскільки не передбачені законом як обов'язкові ознаки складу злочину. Проте вони повинні враховуватися при індивідуалізації покарання у межах санкції, передбаченої за інкриміноване діяння.

Мотиви вчинення аналізованого злочину можуть бути різними. Необхідно зазначити, що у законі про кримінальну відповідальність 1960 р. мотиви вчинення цього злочину були конструктивною ознакою суб'єктивної сторони складу злочину; ними законодавець визнавав користь (бажання отримати матеріальну вигоду або позбавитися від матеріальних втрат) або інша особиста зацікавленість (помста, ревнощі, кар'єризм тощо) [16, С.317]. Безумовно, що зазначені мотиви притаманні і злочину, передбаченому ст.372 КК України 2001 р.

Мотивом притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності може бути користь. Корислива орієнтація є наслідком певних суспільних умов, пов'язаних із принципами розподілу матеріальних благ [17, С.47]. Корисливий мотив при притягненні завідомо невинного до кримінальної відповідальності має місце, коли винний бажає одержати у зв'язку із вчиненням злочину матеріальні блага для себе або інших осіб, одержати або зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків або досягти певної матеріальної вигоди.

На нашу думку, притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності з корисливих мотивів (наприклад, внаслідок одержання хабара) значно підвищує суспільну небезпеку цього злочину. У такому разі, ці діяння, за наявності певних підстав, мають кваліфікуватися за сукупністю злочинів ст. 372 та ст. 368 КК України. Втім постає питання про доцільність такого шляху кваліфікації за сукупністю злочинів. Видеться, що було б доцільніше виділити вчинення аналізованого злочину з корисливих мотивів у особливо кваліфікований склад цього злочину. Доречно зазначити, що такий спосіб конструювання норм, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти правосуддя, використаний законодавцем при конструюванні інших норм Розділу XVIII Особливої частини КК України: ч.3 ст.371, ч.2 ст.375, ч.2 ст.383, ч.2 ст.384 КК, що видається раціональним. Отже, пропонуємо закріпити вчинення цього злочину з корисливих мотивів, разом з іншою запропонованою нами кваліфікуючою ознакою в ч.3 ст.372 КК України, а її зміст викласти у такій редакції: “3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки або були вчинені з корисливих мотивів”.

Однак передбачається, що засуджені будуть за злочином, який вчинено з корисливими мотивами.

Ревнощі, які використовуються для вчинення злочину, будуть вважатися засудженими.

Велика засудженню буде відмежуватися та відмежуватися від злочину, який вчинено з корисливими мотивами.

Підсумок

1. Суб'єктивна сторона злочину, який вчинено з корисливими мотивами, буде вважатися засудженим.

2. Мотиви, які не передбачають засудження, будуть вважатися засудженими.

Використані джерела

1. Кримінальний кодекс України, ст. 367.

2. Кримінальний кодекс України, ст. 372.

3. Наукові праці та дипломні роботи.

4. Кримінальний кодекс України, ст. 372.

5. Наукові праці та дипломні роботи.

ти до кримінальної службової освідомленості заснованої на відповідності злочину з мотивом помсти, яка здійснюється чесливими компаніями, які необхідно виразити поза їхнім діяльністю, а сама помста характеризується як заслуга винного до бажання притягти його до вчинення.

Ревнощі, як мотив злочину, являє собою внутрішнє спонукання, суб'єктивний стимул протиправних вчинків, в якому знаходять вираження сили особистості, пов'язані зі задоволенням її потреб; тобто переживання ревнощів стає мотивом, якщо набуває значення спонукання до конкретного вчинку [19, С.38–47].

Велику схожість із помстою мають такі мотиви, як заздрість і ненависть. Як і помста, заздрість також характеризується непомірним егоїзмом, яка може заподіяти зло іншій особі. Але, на відміну від помсти, заздрість не пов'язана з якимись конкретними діями потерпілого, що обмежують інтереси винного, тобто образою. У ненависті виражається почуття ворожості, що доходить іноді до таких, що стає мотивом вчинення злочину. При ненависті властиве прагнення вдіяти зло іншим людям. Отже, мотиви притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, як і мета, можуть бути різними.

Підсумовуючи викладене, можна запропонувати такі висновки:

1. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.372 КК України, характеризується лише прямим умислом, тобто винний усвідомлює, що він притягує завідомо невинного до кримінальної відповідальності, завідомо знає про неправомірність своїх дій і бажає притягнути завідомо невинного до кримінальної відповідальності. Непрямий умисел при вчиненні цього злочину виключається. При цьому “завідомість” як елемент суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.372 КК України, характеризує високий ступінь усвідомлення винним обставин справи і, зокрема, того, що до кримінальної відповідальності притягується невинна особа. Якщо особа не усвідомлює злочинності своїх дій – особа не усвідомлює, що притягує до відповідальності невинного (наприклад, внаслідок невірної оцінки зібраних за справою доказів), то відповідальність за ст. 372 КК України виключається і діяння є дисциплінарним проступком або містить ознаки (за інших необхідних умов) злочину, передбаченого ст. 367 КК України.

2. Мотиви та мета вчинення цього злочину не мають значення для кваліфікації, оскільки не передбачені законом як обов'язкові ознаки складу злочину. Мотиви вчинення аналізованого злочину можуть бути різними: користь (бажання отримати матеріальну вигоду або позбавитися від матеріальних витрат), помста, ревнощі, кар'єризм тощо. З урахуванням того, що притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності з корисливих мотивів (наприклад, внаслідок одержання хабара) значно підвищує сусільну небезпеку цього злочину, видається доцільним виділити вчинення таких діянь у особливо кваліфікований склад цього злочину – ч.3 ст.372 КК України.

Використані джерела

1. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник для студентів юридичного спеціалізації закладів освіти / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташик, І.О. Зинченко та ін.; За редакцією професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташика, В.Я. Тація. – К.: Юрінком Интер – Право, 2002. – 496 с.

2. Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник. (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.). Вид. 2-ге, переробл. та допов. /За редакцією професорів М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К.: Атіка, 2008. – 712 с.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-те вид., переробл. та доповн. /За редакцією професорів М.І. Мельника, М.І. Хавронюка – К.: Атіка, 2004. – 1056 с.

4. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За загальним редактором В.В. Сташиком, В.Я. Тацієм. – К.: Концерн “Видавничий Дім Ін Юре”, 2003. – 1196 с.

5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (2-е вид., переробл. та доповн.). /За загальним редактором П.П. Андрушкою, В.Г. Гончаренко, Є.В. Фесенка. – К.: Дакор, 2008. – 1428 с.

6. Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. – СПб.: Изд-во “Юридический центр Пресс”, 2002. – 304 с.
7. Власов И.С., Тяжкова И. М. Ответственность за преступления против правосудия. – М., 1968. – 328 с.
8. Советское уголовное право. Часть Особенная / Под ред. проф. Н.И. Загородникова. – М: Юрид. лит., 1965. – 488 с.
9. Уголовное право Российской Федерации: Учебник: В 2-х т. / Под ред. проф. Л.В. Иногамовой-Хегай. – М.: ИНФРА-М, 2002. – Т.2: Особенная часть. – 462 с.
10. Корнеева А.Н. Теоретические основы квалификации преступлений: Учеб. пособие / Под ред. А.И. Рарога. – М.: ТК Велби, Изд-во “Проспект”, 2006. – 176 с.
11. Злобин Г.А., Никифоров Б. С. Умысел и его формы. – М.: Юрид. лит., 1972. – 264 с.
12. Вереща Р.В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України. – К.: Атіка, 2005. – 224 с.
13. Орлов П.И. Уголовная ответственность за оставление в опасности потерпевшего при автопроисшествии (вопросы квалификации): Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Х., 1980. – 213 с.
14. Орлов П.И. Завідомість як ознака вини // Радянське право. – 1984. – №6. – С.54–57.
15. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей. – М.: Госюриздан, 1967. – 290 с.
16. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть Особенная. – К., 1985. – 455 с.
17. Миненок М.Г., Миненок Д.М. Корысть. Криминологические и уголовно-правовые проблемы. – СПб.: Изд-во “Юридический центр Пресс”, 2001. – 367 с.
18. Волков Б.С. Мотивы преступлений (Уголовно-правовое и социально-психологическое исследование). – Казань: Изд-во Казанского университета, 1982. – 152 с.
19. Пашковская А.В., Степanova И.Б. Ревность как мотивация преступного поведения // Вестник Московского университета. – Серия 11. Право. – 1997 – №1. – С.38–47.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2008 р.

ТИХОНОВА
ад'юнкт каф
Харківського

**ЦIVILN
PROFE**

Поста
спорту є під
заций, зокре
України не
фізичну кул
спортиви
ний спорт –
(шоу), перві

У той
тільки те, щ
пов'язана
професіона
спорт"). От
встановлює
професійни
спорту є ще
та попиту т
суб'єктами,
що це спор
дачів, різни
вести бороть
розвочала
2000 р. дов
пійським к
ру професії
вільно-пра

Метод
сфері проф
Аналіз
Україні та
рянський,
В.В. Луць,
метова, Є.
ін. Але в У
гулювання
подібної та

У сфе
блівко цік
спортсмен
не визнача

Відпо
ність у про
даються в
України з
цій [1]. П
“контракт
жемо зазні
словлена в